

УДК 159.9:316.77

Вплив спілкування на відтворення в пам'яті індивіда соціально значущих подій життя

Мельник І. М.

Розглянуто особливості індивідуального та спільного спогади соціально значущих подій студентами першого і п'ятого курсів. Проаналізовано співвідношення емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів при відтворенні соціально значущих подій. Ступінь віддаленості значущих подій від теперішнього часу збільшує відтворення емоційного і когнітивного компонентів пам'яті.

Ключові слова: спогади, спілкування, соціально значущі події.

Рассмотрены особенности индивидуального и совместного воспоминания социально значимых событий студентами первого и пятого курсов. Проанализировано соотношение эмоционального, поведенческого и когнитивного компонентов при воспроизведении социально значимых событий. Степень отдалённости значимых событий от настоящего времени увеличивает воспроизведение эмоционального и когнитивного компонентов памяти.

Ключевые слова: воспоминания, общение, социально значимые события.

The features of individual and shared memories of socially significant events of the students first and fifth courses. We analyze the proportion of emotional, behavioral and cognitive components of the playback of socially significant events. The degree of remoteness of the significant events of this time increases the play's emotional and cognitive components of memory.

Keywords: memory, communication, socially significant events.

Проблематика досліджень психології пам'яті на сьогоднішній день суттєво змінюється у напрямку вивчення тих видів пам'яті, що пов'язані з особистістю та суспільством, у якому відбуваються соціальні зміни.

Значущість таких досліджень не викликає сумніву, тому що увага приділяється аналізу збереження у пам'яті фактів, які пов'язані не тільки з життям особистості, але й з соціальним життям індивіда або цілої групи. Соціальна група – це деяка кількість людей, які не обов'язково безпосередньо пов'язані між собою, не завжди знають один одного (наприклад, нації, професійні, вікові, освітні та інші об'єднання), але входять в єдиний соціальний простір. У цьому просторі, відповідно до тих соціальних подій, які відбуваються, виникають, створюються та існують групові соціальні норми, цінності. Соціальні норми стають регуляторами поведінки членів цих умовних соціальних груп, створюють умови соціально-психологічної ідентифікації індивіда з іншими носіями соціальних норм великої соціальної групи. Прийняття групових норм безпосередньо впливає на рівень соціалізації особистості. Самий факт прийняття, засвоєння та використання відповідних групових норм підкреслює, з одного боку, причетність індивіда до цієї умовної соціальної групи, а, з другого боку, вказує на участь у цьому процесі пам'яті на соціально значущі події.

Таким чином, можна визначити, що пам'ять виконує функцію, яка упорядковує соціальний досвід сукупності людей. Як стверджує О.Ф.Іванова [1] «члени певної соціальної групи повинні зберігати в пам'яті щось спільне». Зі значущих подій життя у пам'яті упорядковується спільний соціальний досвід. Водночас з цим, події суспільного життя, які є суттєвими для окремої групи, трансформуються крізь призму особистісних змістів кожного індивіда конкретної соціальної групи, зберігаються у пам'яті та актуалізуються, підкоряючись, насамперед, меті теперішнього та майбутнього. «Різні події минулого представляють для нас матеріал, з якого в різні часи ми вибудовуємо достатньо різні споруди» стверджує О.Ф.Іванова [1]. Ці «споруди» залежать від соціальних норм, цінностей та установок, які існують у соціумі.

Соціальні норми суспільства створюють значущість соціальних подій, які у свою чергу впливають на соціальну позицію людини. Соціальна позиція стає джерелом розвитку людини, визначає місце індивіда у соціальних відносинах, формує систему мотивів людини, робить її особливо сензитивною для соціальних цінностей.

О.М.Лактіонов підкреслює, що пам'ять, «оплутуючи невидимою мережею міжперсональний простір індивіда, збагачує і стабілізує його» (простір) [2]. Необхідно враховувати, що пам'ять у процесі спілкування індивідів надає можливість вибирати із «міжперсонального простору» суттєву інформацію. Цей вибір інформації актуалізується як на рівні відтворення, так і на рівні пригадування та впізнавання [3].

У пам'яті зберігаються окремі соціальні факти, які відтворюються в усвідомленні людей з метою розуміння теперішнього, а також впливають на створення моделі майбутнього. Одні й ті ж події минулого у пам'яті індивіда відтворюються відповідно від норм, цінностей та установок, що існують у різних соціальних групах, до яких належить конкретний індивід. Пам'ять корегує міжперсональний простір, який у процесі спілкування може, з одного боку, збагачуватися, а з іншого боку – надає змогу вибирати із міжперсонального простору найбільш суттєву інформацію.

Викладене вище дозволило сформулювати мету та задачі, а також розробити конкретні методичні заходи дослідження особливостей відтворення соціально значущої інформації у пам'яті в умовах спілкування. До основних принципів були віднесені: насамперед, це актуалізація мнемічного досвіду кожного індивіда групи, які спілкуються; по-друге – створення сумісної колективно-розподіленої діяльності під час спілкування з метою використання індивідуального та спільного мнемічного досвіду; по-третє – аналіз особливостей збереження соціально-значущого досвіду у процесі спілкування.

Мета дослідження – порівняльне вивчення особливостей відтворення значущих подій індивідуального та сумісного соціально-значущого досвіду, який створюється у вигляді наративів під час спілкування індивідів. Такий засіб, як аналіз наративів, широко використовується у сучасних соціальних науках. «Наратив або розповідь, як соціальний конструкт слугує для створення і збереження колективного знання» [1]. Мнемічний досвід, як продукт пам'яті може бути відтворений у наративах, які створюють індивіди окремої соціальної групи, а потім стати основою процесу спілкування з метою створення сумісного наративу [3]. Аналізу підлягає мнемічна інформація, яка мала місце як у індивідуальних наративах, так і та інформація, яка збереглась у сумісних наративах, створених під час спілкування.

Відповідно до мети дослідження були сформульовані наступні задачі:

- розглянути соціально-значущі події, які мали місце у житті представників окремої соціальної групи;
- розробити критерії аналізу змістових одиниць текстів у створених наративах;
- провести порівняльний аналіз особливостей відтворення соціально-значущого досвіду в індивідуальній та сумісній пам'яті;
- розглянути вплив терміну давнини соціально-значущих подій на змістовність пам'яті індивідів, які спілкуються.

Для вирішення сформульованих задач була розроблена спеціальна процедура дослідження.

Процедура дослідження складається з трьох етапів: підготовчий, основний, завершальний, при тому кожний з них має свої цілові завдання.

Підготовчий етап:

- теоретико-методичне обґрунтування підбору соціально значущих подій для відтворення;
- розробка програми дослідження та створення інструкцій для індивідуального та сумісного створення наративів пам'яті;
- розробка критеріїв аналізу конструктів соціального досвіду індивідів, які входять у конкретні соціальні групи;
- розробка головних методичних засобів, які забезпечують дослідження індивідуальних та групових наративів.

Основний етап:

Він складається з проведення пілотажного та головного дослідження.

Завершальний етап:

- проведення кількісного та змістового аналізу індивідуальних та сумісних наративів;
- проведення порівняльного аналізу соціально-значущої інформації, яка відтворюється із пам'яті індивідів та інформації, яка створюється та відтворюється з сумісної пам'яті індивідів, що спілкуються.

Відповідно до мети та задач дослідження були підібрані дві специфічні групи, які складалися з двох умовно різних соціальних груп – студенти першого та студенти п'ятого курсів. Для цих двох груп є однакові найбільш значущі події – вступ до школи та вступ до університету. Ці групи мають однаковий соціальний статус – студенти – а також мають подібний соціальний зміст, який пов'язаний з такою особливістю як статус маргінальної особистості. Студенти першого курсу – ще «вчора» були школярами, а студенти п'ятого курсу – «завтра» будуть фахівцями.

Можна припустити, що події «вступ до університету» або «вступ до школи» – є соціально значущими подіями в їх житті.

У дослідженні прийняли участь студенти першого курсу (110 осіб) та п'ятого курсу (45 осіб) факультету психології Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна.

На першому етапі кожному студенту давалася наступна інструкція: «Пригадайте та запишіть спогади про «Ваше перше вересня» у першому класі школи, а також «Ваше перше вересня» на першому курсі в університеті». Ці спогади створювали індивідуальні наративи, які потім відтворювалися індивідами. На другому етапі всі досліджувані були поєднані у діади, в яких після спілкування та обговорювання індивідуальних спогадів утворювали два сумісних наративів про «Перше вересня у школі» та про «Перше вересня в університеті». На третьому етапі – кожний учасник дослідження повинен був відтворювати ті сумісні спогади, що й склали мимовільну пам'ять значущих подій для кожної діади.

Термін створення індивідуальних та сумісних наративів був визначений під час пілотажного дослідження і складав по 20 хвилин на кожний етап відтворення інформації у пам'яті.

Отримані результати підлягали кількісному та змістовному аналізу. Для індивідуальних та групових наративів спогадів була запропонована система спеціальних факторів. Якісний аналіз проводився з урахуванням наступних трьох перемінних:

- порівняльний аналіз відтворення соціально-значущих подій, які пов'язані з двома особливими життєвими етапами людини: вступ до шкільного життя та вступ до студентського життя;
- віддаленість пригадуваних спогадів у часі (студенти першого курсу та студенти п'ятого курсу);
- співставлення індивідуальних та групових відтворень соціально-значущої інформації (студенти першого та п'ятого курсів).

Кожна з цих перемінних підлягала аналізу з боку відтворення трьох загальних компонентів соціальної діяльності: когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти. У свою чергу ці компоненти поділялись на наступні складові конструктів соціального досвіду: когнітивний компонент розділявся на дві складові – знання соціально значущих подій і знання

міжособистісних стосунків; поведінковий компонент також мав два складові елементи – або особистісна поведінка, або поведінка інших людей; емоційний компонент – або відтворення особистісних почуттів, або відтворення чужих почуттів.

Результати дослідження.

Виходячи з того, що викладено вище, був проведений кількісний та змістовний аналіз відтворення інформації з пам'яті індивідів, які спілкуються.

Таблиця 1

Співвідношення соціальних компонентів пам'яті в індивідуальному та груповому відтворенні студентів 1-го та 5-го курсів

«1 вересня»	когнітивний, %				поведінковий, %				емоційний, %			
	індивідуальне		групове		індивідуальне		групове		індивідуальне		групове	
	1 курс	5 курс	1 курс	5 курс	1 курс	5 курс	1 курс	5 курс	1 курс	5 курс	1 курс	5 курс
школа	16,0	36,0	30,0	28,0	21,0	21,0	29,0	13,0	63,0	42,0	41,0	59,0
університет	31,0	25,0	57,0	48,0	58,0	49,0	23,0	23,0	11,0	26,0	20,0	29,0

Отримані результати дослідження (табл. 1) свідчать, що індивідуальні спогади про перший день у школі носять емоційний характер (63,0 % спогадів), в той час, як когнітивний компонент цих спогадів 16,0%. У груповому відтворенні ця тенденція також мала місце. Спогади про перший день в університеті мають іншу картину. В індивідуальному відтворенні на першому місці спогади поведінкового компоненту – 58,0%, а в груповому когнітивного – 57,0%. Це можна пояснити тим, що спогади дитинства у великій мірі носять емоційний характер, а юнацькі спогади спрямовані на поведінковий та когнітивний компоненти. Означені вище тенденції зберігаються як в індивідуальному, так і в груповому відтворенні соціально-значущої інформації.

Аналіз результатів відтворення соціально-значущої інформації, яка мала місце у періоді, більше віддаленому від сучасного (студенти 5-го курсу в порівнянні зі студентами 1-го курсу), підтвердив цю закономірність.

У спогадах студентів 5 курсу про «1 вересня» у школі як індивідуально, так і після спілкування, перше місце посідає емоційний компонент (42,0% і 59,0% відповідно), а «1 вересня» в університеті – когнітивний або поведінковий компонент (49,0% та 48,05), в той час як емоційний компонент складає 26,0% та 29,0%.

Подальший аналіз результатів був спрямований на змістовну характеристику когнітивного, поведінкового та емоційного компонентів (табл. 2, 3). Було проведено вивчення особливостей індивідуального та сумісного відтворення конструктів соціального досвіду студентами 1-го та 5-го курсів.

Таблиця 2

Особливості індивідуального та групового відтворення конструктів соціального досвіду студентами 1-го курсу

«1 вересня у школі»						
відтворення	когнітивний %		поведінковий %		емоційний %	
	події	відносини	особистісна	інших людей	особистісні	інших людей
індивідуальне	71,0	29,0	48,0	52,0	92,0	8,0
групове	64,0	36,0	26,0	74,0	86,0	14,0

«1 вересня в університеті»						
відтворення	когнітивний %		поведінковий %		емоційний %	
	події	відносини	особистісна	інших людей	особистісні	інших людей
індивідуальне	51,0	49,0	74,0	26,0	86,0	14,0
групове	72,0	28,0	51,0	49,0	70,0	30,0

Таблиця 3

Особливості індивідуального та групового відтворення конструктів соціального досвіду студентами 5-го курсу

«1 вересня у школі»							«1 вересня в університеті»						
відтворення	когнітивний %		поведінковий %		емоційний %		відтворення	когнітивний %		поведінковий %		емоційний %	
	події	відносини	особистісна	інших людей	особистісні	інших людей		події	відносини	особистісна	інших людей	особистісні	інших людей
індивіду-альне	75,0	25,0	88,0	12,0	80,	20,0	індивіду-альне	64,0	36,0	73,0	27,0	86,0	14,0
гру-пове	70,0	30,0	83,0	17,0	69,0	31,0	гру-пове	71,0	29,0	80,0	20,0	62,0	38,0

Було встановлено, що «1 вересня» у першому класі та «1 вересня» на першому курсі в університеті як в індивідуальному, так і в сумісному відтворенні спрямовані на спогади особистих почуттів: 92,0% та 86,0% індивідуально, та 86,0% та 70,0% у груповому відтворенні. Значно менше у спогадах студентів першого курсу відтворюються емоційні почуття інших людей: 8,0% та 14,0% індивідуально, та 14,0% і 30,0% у груповому. Аналогічні результати мали місце у відтворенні цих періодів життя у спогадах студентів п'ятого курсу. Разом з цим, слід відмітити тенденцію до збільшення значення особистісної поведінки як у індивідуальному, так і у груповому відтворенні у студентів п'ятого курсу. Разом з цим, для студентів п'ятого курсу набуває значення поведінка інших людей, їх особистісні стосунки. Цей факт свідчить, що 5 років сумісного студентського життя накладає ретроспективний відтінок на спогади про перший курс.

Для аналізу результатів відтворення інформації у соціальній пам'яті був використаний ще один показник – віддаленість у часі життєвих подій, які відтворюються у соціальній пам'яті. Спогади студентів першого та п'ятого курсів мають різницю у 5 років між подіями «Мое 1 вересня у школі» та «Мое 1 вересня в університеті».

Суттєвих кількісних та змістовних відмінностей не було встановлено для відтворення соціально-значущих подій, які пов'язані зі спогадами про перший клас у школі. Індивідуальні та групові показники емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів співпали. Зовсім інша картина спогадів студентів про соціально-значущу інформацію відносно першого курсу в університеті. В індивідуальному відтворенні спогади студентів першого та п'ятого курсів свідчать про значущість поведінкового компоненту (58,0%, 49,0%) проти (11,0%, 26,0%) емоційного та (31,0%, 25,0%) когнітивного. Інша картина має місце при відтворенні інформації в сумісних спогадах. Так, групові спогади «1 вересня у першому класі» у студентів і першого, і п'ятого курсу мають спільну тенденцію з індивідуальним відтворенням, але емоційність індивідуальних спогадів значно зменшується у студентів першого курсу, 41,0% проти 63,0%, а когнітивний компонент навпаки в груповому відтворенні збільшується, 16,0% проти 30,%. Це свідчить про те, що студентське життя сприймається у спілкуванні вже менше емоційно, а більше усвідомлено. Ця тенденція ще більше відчувається у груповому відтворенні соціально-значущих подій. У студентів і першого, і п'ятого курсів у груповому відтворенні суттєво змінилися пріоритети відносно таких компонентів, як когнітивний і поведінковий. Найбільші показники групового відтворення когнітивного компоненту 57,0% і 48,0% проти індивідуального відтворення 31,0% і 25,0%, в той же час поведінковий компонент індивідуального та групового відтворення має протилежний результат, 58,0% та 49,0% проти 23,0% та 23,0%. Цей факт свідчить про те, що студентське життя у груповій свідомості носить більше усвідомлений характер.

Шкільні спогади як в індивідуальному, так і у груповому відтворенні у студентів першого курсу мають більш емоційну спрямованість. Відтворення подій зі студентського життя у студентів першого курсу має низький емоційний рівень, значно вище поведінковий компонент – це характерно для індивідуального відтворення. Групове відтворення посилює когнітивний компонент (57,0% проти 31,0%), а поведінковий навпаки знижує (29,0% проти 58,0%). Деяко інша картина індивідуального та групового відтворення різних життєвих періодів у студентів п'ятого курсу. Когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти мають різні рангові місця в індивідуальному та груповому відтворенні. Так, індивідуальне поняття «Мое перше вересня у школі» – емоційний, когнітивний, поведінковий, аналогічно стосовно першого курсу в університеті – поведінковий, емоційний, когнітивний. Для групового відтворення картина

змінюється: «школа» – емоційний, когнітивний, поведінковий; «університет» – когнітивний, емоційний, поведінковий.

Таким чином, було встановлено, що індивідуальні та групові нарративи, які створюються з приводу різних життєвих соціально-значущих подій («перший клас» та «перший курс») мають різну інформаційну насиченість наступних компонентів – когнітивного, поведінкового та емоційного. Соціально-значущі події, які пов'язані зі спогадами дитинства, мають виражений емоційний характер. Ця тенденція характерна як для індивідуального, так і для сумісного створення та відтворення нарративів пам'яті.

Спогади інформації з індивідуальної та групової пам'яті у студентів п'ятого курсу мають значно інший характер. Найбільш виражена у спогадах тенденція щодо поведінкового та когнітивного компонентів, при цьому, значно збільшується місце таких конструктів соціального досвіду, як міжособистісні стосунки, знання соціальних подій, знання та оцінка своєї поведінки. Все це свідчить про збільшення значення аналітичності та рефлексивності, які характерні юнацькому віку. Також, чим більше віддаленість спогадів («1 вересня у школі», «1 вересня в університеті»), тим вище емоційний та когнітивний компоненти пам'яті. Така закономірність має місце як у індивідуальних, так і в сумісних спогадах студентів першого та п'ятого курсів.

Література

1. Иванова Е.Ф. О гендерных особенностях памяти // Гендерные исследования. 1999, № 3, с. 242-252.
2. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта. – Харьков, 1998.
3. Мельник И.М. Особенности процесса воспроизведения в условиях общения. – Вестн. Харьк. ун-та; 1989, № 253.